

ΟΔΟΣ ΑΒΥΣΣΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 0

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Πρώτη έκδοση

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Τα πλοία δεν άραξαν	1938
Περιμένοντας το ουράνιο τόξο	1940
Γλυκογράμα	1944
Αυτοί που φέρανε την καταχνιά	1946
Βουρκωμένες μέρες	1953
Το τραγούδι των διψασμένων	1966

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

Έκσταση	1943
Καληνύχτα ζωή	1946
Συννεφιάζει	1948
Ένα παιδί μετράει τ' άστρα	1956
Οι κερασιές θ' ανθίσουν και φέτος	1956
Τότε που κυνηγούσα τους ανέμους	1956
Οδός Αβύσσου αριθμός 0	1962
Το ρολόι του κόσμου χτυπά μεσάνυχτα (και έκδοση γ' εκ νέου επεξεργασμένη)	1963 1966
Η φυλακή του κάτω κόσμου	1964
Θυμωμένα σάχρα	1965
Οι σαρκοφάγοι - Το κρασί των δειλών	1965
Οι ήρωες κοιμούνται ανήσυχα - Σαρκοφάγος II	1974 (έκδοση β')
Ο άγγελος με τα γύφινα φτερά - Σαρκοφάγος III	1974
Της γης οι αντρειωμένοι	1976
Αγέλαστη Άνοιξη	ΧΧ:
Τρόπαια Α' (Η οπτασία του Μαραθώνα)	ΧΧ:
Τρόπαια Β' (Σαλαμίνα)	ΧΧ:
Κάτω απ' τα κάστρα της ελπίδας	ΧΧ:
Λύσσα	ΧΧ:

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ο λυράρης (Μιλτιάδης Μαλακάσης)	1974
Ο κονταρομάχος (Κώστας Βάρναλης)	1974
Ο εξάγγελος (Άγγελος Σικελιανός)	1976

ΠΟΙΗΣΗ

Κραυγή στα πέρατα	1954
Τραγουδώ για την Κύπρο	1956
Το σπαθί και το φιλί	1967
Κοντσέρτο για δυο μυδράλια κι ένα αηδόνι	1973
Οι εφτά κύκλοι της μοναξιάς	1975
Θρηνηλοί και άσμα για το σταυρωμένο νησί	1975
Πυρπολημένη μνήμη	1975

ΘΕΑΤΡΟ

Οι κερανοί ξεσπούν	1958
Οι αρχιτέκτονες του τρόμου	1966
Ανθισμένο όνειρο	1975
Ταξίδια του χαμού	1975
Πικρή θάλασσα	1976
Θα κλάψω αύριο	1975
Οι Δήμιοι με τ' άσπρα γάντια	1978

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Μπατ-Τάι	1966
Ταξίδι στην απεραντοσύνη - Οδοιπορικό	1976
Ο μεγάλος Δεκέμβρης	1945

ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο Ηρακλής	1976
Ο Δαίδαλος	ΧΧ:
Ο Θησέας	ΧΧ:
Ο Ίκαρος	ΧΧ:

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

Οδός Αβύσσου αριθμός 0

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 358

Μενέλαος Λουντέμης, *Οδός Αβύσσου αριθμός 0*

Υπεύθυνη έκδοσης Υβόννη Καρύδη

Διόρθωση Σπύρος Καράμπαλης

Σελιδοποίηση ΑΦΟΙ Καπένη Κ. & Α. Ο.Ε.

Φιλμ-μοντάζ Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Μυρτώ Ηλιοπούλου, 2010

Πρώτη έκδοση από τη Βιβλιοεκδοτική, Αθήνα, 1962

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα,

Απρίλιος 2015

Κ.Ε.Τ. 9524 Κ.Ε.Π. 259/15

ISBN 978-960-16-6035-6

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Κείνο το βράδυ σόπαιναν οι λύκοι,
γιατί ουρλιάζανε άνθρωποι.*

Μ. Λ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΩΡΑ κόβεται απ' τη θάλασσα. Κυλάει το κανάλι σα θυμωμένο σπαθί και κόβει τη στεριά στη μέση. Τα βράδια τα σκίνα κλαίνε σα νυχτοπούλια που τα σφάζει ο βοριάς. Οι άνθρωποι εδώ είναι φρυμένοι. Το φωμί τους μαύρο και λιγιστό, εφτάρμυρο απ' τον ιδρώτα και τη θάλασσα. Έτσι ήταν πάντα η Λαυρεωτική, απ' τους παληούς καιρούς. Αχαμνή, με λίγο άρρωστο χορτάρι στις πλαγιές. Οι άνθρωποι, μη βρίσκοντας τίποτα να φάνε πάνω στη γη, χώθηκαν κάτω απ' τη γη. Έτσι βρέθηκε το μεταλλείο του Λαυρίου.

Νυχτώνει γρήγορα εδώ. Τρυπώνουν στα χαμόσπιτά τους νωρίς νωρίς γιατί το βράδυ τούς βρίσκει λειωμένους απ' την κούραση και την απελπισιά. Δεν είναι «πέρασμα Θεού» εδώ, δεν έχει λόγους να περάσει ο Θεός, δεν του αρέσει ο βήχας. Θέλει φαλμουδιές, κι εδώ όλοι είναι χτικιάρηδες. Νυχτώνει, λοιπόν, γρήγορα εδώ και πέφτει το βράδυ σα μαύρο μολύβι, και σκοτώνει τα όνειρα.

Η αντίπερα αδερφή της στεριάς είναι ακόμη χειρότερη. Μια στεγνή, κακοτράχαλη γλώσσα που η θάλασσα αντί να τη δροσίσει την ξέρανε πιο πολύ. Δεν είχε τίποτα να της παινέψουν, καμιά χάρη, καμιά ομορφιά. Έτσι, ούτε όνομα δε βρήκαν να της δώσουν. Ψάξανε, ψάξανε,

δε βρήκαν τίποτε, ούτε ένα μικρό σημάδι από δέντρο ή ιστορία. Ήταν ένα πέτρινο σκιάχτρο κυκλωμένο γύρω γύρω από θυμωμένο νερό. Σκέτος βράχος και νερό. Στις κοφτερές ακρογιαλιές της δεν άραξε ποτέ καΐκι. Δεν το 'βαλε ποτέ νους ανθρώπου να γυρέψει αραξοβόλι στους κόρφους της, δεν είχε κόρφους. Μόνο κάτι πέτρινα μαστάρια είχε που δεν τ' άγγιζαν ούτε πουλιά. Να, γι' αυτό λένε —έτσι λένε— ένας κορτάκιας του παληού καιρού, ένας κάποιος Πάρις, σαν έκλεψε μια μορφονιά απ' τη Σπάρτη, εκεί την πήγε για να μην τους βρει κανένας. Και δεν τους βρήκε.

Έτσι, στους αμέτρητους αιώνες, το νησί αρμένιζε σαν καταραμένο καράβι μέσα στο νερό, χωρίς πλήρωμα, χωρίς λιμάνι, χωρίς σκοπό. Πήγε κάποτε, λένε, ένας τσομπάνης με μια καΐκιά γίδα να τα βοσκήσει και τρελλάθηκε. Ο κόσμος φυσικά είναι μια δρασκελιά από κει, μα η θάλασσα που ζώνει το νησί φωνάζει τόσο πολύ που τα βουβαίνει όλα. Βούιζε κι η απέναντι στεριά απ' τις μηχανές και τις ρόδες, μα το βουητό της θάλασσας ήταν πιο στριγγό και πιο αδιάκοπο, ένας αένας κατακλυσμός που τα σωπάζει και τα πνίγει όλα.

Σ' όλο αυτό το μεγάλο κύλισμα του καιρού δεν τ' ανακάλυψαν το νησί. Ήταν μια δρασκελιά δρόμος — αδιάφορο, δεν τ' ανακάλυψαν. Δεν τους χρειαζόταν. Ήταν βέβαια κάτι σκίνα πίσω στην πλαγιά του ήλιου, κάτι χορταράκια που ξεμύτιζαν τις λοχίτσες τους, μα ερχόταν το χνώτο της θάλασσας και τα 'καιε. Από καιρό σε καιρό μοναχά ξέπεφταν εκεί κάτι μέλισσες που τις παράριχναν οι νοτιάδες, μα φοφούσαν αμέσως απ' την αρμύρα και την πείνα. Ούτε και φίδια μπορούσαν να ζήσουν. Ξεραίνονταν αμέσως σαν κρεμμυδότσουφλα. Μόνο

οι βράχοι στέκονταν όρθιοι, ανήμερα λιοντάρια, που μερόνυχτα ουρλιάζουνε και χτυπούνε τα κεφάλια τους στα κύματα, τρελλά από λύσσα κι απελπισιά.

Ίσαμε σήμερα, που αρχίζει η ιστορία μας, κανέννας νους —μισερός ή ολάκερος— δε σκέφτηκε να κατοικήσει τούτο το νησί. Μονάχα εκεί, λένε, κατά το τέλος ενός παλιού πολέμου, φέρανε κάτι άρρωστους ξένους στρατιώτες, για να τελειώσουν τις μέρες τους, γιατί ούτε γιατρικό ούτε κέφι είχαν να τους γιατρέψουν. Ήταν κάτι ετοιμοθάνατα κορμιά, σκαμμένα απ' τις αιχμαλωσιές και τα πάθη του πολέμου. Άλλη σωτηρία απ' το θάνατο δεν είχαν.

Δεν πέρασε όμως πολύς καιρός κι η αιώνια σιγή σύρτηκε ξανά πάνω στο βράχο. Τα κόκαλα κύλησαν μες στις νεροσυρμές και θάφτηκαν μόνα τους. Η ερημιά ξανάπεσε απ' τη μια άκρη ως την άλλη πιο βαρειά. Γεράκι δεν πετούσε ποτέ χαμηλά. Τι να φάει; Μόνο κάτι αλκυόνες παραχώνανε κάπου τ' αυγά τους και το ρίχνανε στους καβγάδες ξεφωνίζοντας σα μιλωνούδες, γιατί τις ξεκούφαινε η βουή της θάλασσας.

Λοιπόν, δεν ήταν για ζωή τούτος ο τόπος. Κι αν ήταν, θα ήταν μόνο γι' αυτούς που σιχάθηκαν τη ζωή τους. Στα παλιά τα χρόνια —λένε— ξέπεσε εδώ κάποιος αρχαίος θεός και κουτσάθηκε. Είχε κουβαληθεί εκεί, λέει, για κάτι βρωμιές, μα ο τόπος ήταν άβολος ακόμα και για βρωμιές. Ήταν μια εποχή που οι θεοί κάνανε τις αμαρτίες μοναχοί τους και δε βάζανε ανθρώπους να τις κάνουνε και κατόπι να βγούνε και να τους κατηγορήσουνε. Βολικοί κι αθώοι καιροί... Για να πάει κανείς να σκοτώσει έναν που ήταν μακριά, ήθελε μια ολόκληρη ζωή, γι' αυτό το ανέβαλλε. Τώρα σημαδεύεις εδώ και σκοτώσεις στην άλλη άκρη του κόσμου. Ο θάνατος έγινε εύκο-

λος. Μα από τότε που άρχισε να γίνεται εύκολος ο θάνατος, έγινε δύσκολη η ζωή. Ας είναι...

Σ' αυτό το νησί, λοιπόν, το απολιθωμένο τούτο φάρι, που τα λέπια του γυαλίζουν κάτω απ' τον ήλιο σαν αναμμένα σπαθιά... σ' αυτή την απάνθρωπη, λοιπόν, στεριά, τον απίθανα σκληρό τούτο τόπο, που δεν άραξε ούτε μερμήγκι, μια μέρα άραξε ένα καΐκι. Ένας ξανθομούστακος κουλοχέρης με στρατιωτικό αμπέχονο πήδηξε απ' το καΐκι και πάτησε στη στεριά. Ξοπίσω του πήδηξαν και κάτι κιτρινιάρηδες με σφιγμένα χαρακτηριστικά και του δείχνουν με το δάχτυλο τούτο και τ' άλλο.

—Καλό, στρατηγέ;... Γκουτ;

—Νόου..., έκανε αυτός και δάγκανε τη γλώσσα του. (Αν είχε δόντια, θα 'πρεπε να την είχε φάει από καιρό.) Νοτ γιετ..., συνέχιζε κατσούφικα και κυνηγούσε με τα μάτια τις νεροσυρμές.

Αντίκρου στο Λαύριο οι άνθρωποι πιάσανε απελπισμένοι τα κεφάλια τους.

—Πάει... Έπεσε πάλε λοιμική. Καμιά καταραμένη χολέρα θ' άρχισε πάλε να θερίζει.

—Σώσον, Κύριε, τον λαόν σου, έκανε ο παπάς. Θυμούμαι ακόμη την πρώτη λοιμική. Πολυεύσπλαχνε Κύριε, γενού ημίν ίλεως.

—Ναι, μα ο κουλοχέρης τι θέλει μαζί; ρώτησε ένας που δεν έπαιρνε τα μάτια του απ' το νησί. Καλά χολέρα, μα ο Εγγλέζος τι θέλει;

—Απ' την Άφρিকা θα 'ρχεται, φαίνεται, η λοιμική.

—Δε θα 'χεις άδικο, ξέρεις... Την Άφρিকা την έχουνε όλη κάτω απ' την πατούσα τους αυτοί. Από κάνα ποτάμι της Άφρικας θα 'ρχεται η λοιμική.

—Ποτάμι; λέει ένας τρίτος... Τι σόι ποτάμι;

—Ένα τεμπέλικο βαρύ ποτάμι που κατεβάζει κοπριά και μολεύει τον κάμπο.

—Ναι, έχουνε να το λένε κι αυτό. Πίνουνε, λέει, οι πεινασμένοι κείνο το νερό, νταλακιάζουμε, φωλεύει μέσα τους η πανούκλα κι ύστερα άιντε κράτα την.

—Στάσου όμως, μωρέ συμπέθερε. Έχουμε να λένε πως η Άφρিকা δε βγάζει μόνο πανούκλες, μα και άγρια θειριά.

—Μπράβο, λέει ένας άλλος, γεια στο στόμα σου. Άκουσα που το διάβαζε αυτό ο δικός μου, ο Δημητράκης..., σπουδαίο παιδί...

—Είδες που δεν το σκέφτηκα..., έκανε ο πρώτος. Αυτό, ξέρεις, θα είναι... Ναι... ναι..., έτσι θα 'ναι. Έτσι όπως το ζώνει το νησί η θάλασσα είναι ένα κι ένα για κλουβί. Ούτε σύρματα ούτε κάγκελα. Μπράβο, έτσι θα 'ναι. Εμ..., να σου πω, είναι κρίμα τα καημένα τα ζου-ντανά να τα κρατάς χρόνο καιρό φυλακωμένα. Άφ' τα λεύτερα... Πού θα πάνε; Τα φυλάει γύρω τρούρα η θάλασσα. Αυτό θα 'ναι μωρέ. Ωχ! ησύχασα... Μαλάκωσε η ψυχή μου. Ναι, τις έχουνε κάτι τέτοιες ψυχοπονιές τούτοι οι Εγγλέζοι. Ύστερα από τον πόλεμο, λένε, πήρανε όλοι την απόφαση να ημερέφουμε.

—Στάσου να δεις... Ε, μπράβο. Αυτό θα 'ναι..., καλά που το θυμήθηκα.

—Τι πράμα;

—Προχτές ακόμη το γράφανε τα φύλλα. Καλά που το θυμήθηκα...

—Τι πράμα, μωρέ κουμπάρε;

—Θέλανε, λένε, εκεί σαπάνου στου διαόλου τη μάνα, φηλά στη Γερμανία, να τινάζουνε κάτι τσιμεντένιες φωλιές που 'χανε κάνει για τα υποβρύχια. Τα 'χανε φτιάξει οι χιτλερικοί, για να κρύβουνε μέσα τα καταραμένα τους

τα υποβρύχια... Και τώρα, λέει, που τέλεψε ο πόλεμος, για να μην τα βλέπουνε, λέει, οι Γερμαναράδες και τους ανοίγεται η όρεξη γι' άλλο πόλεμο.

—...Ναι, τα 'χουνε κάτι τέτοια μεράκια.

—...Ε, για να φύγει απ' τη μέση, λέει, κείνο το χωριό για τα υποβρύχια, που θύμιζε και τις μαύρες μέρες...

—Ναι, ναι γεια σου... Τώρα θυμάμαι πως το διάβασα κι εγώ. Κίελο, Κίεβο, κάτι έτσι το λένε.

—Κίεβο είναι στη Ρουσία.

—Ε τότες θα είναι Κίελο... Δεν παίρνω κι όρκο.

—Το λοιπόν;

—Ε να, πήρανε —όπως σας είπα και πιο πάνου— την απόφαση να βάνουνε δυναμίτη και να τα κάνουνε ούλα θρύψαλα. Μα εκεί δα —να, αυτό θα ειπεί ψυχοπόνια— κάτι τους σταμάτησε το χέρι. Βρε τι πάμε να κάνουμε — Θε μου, φύλαγε— εμείς εδώ πέρα; Στραβωμάρα έχουμε; Εδώ ο τόπος όλος έχει γιομίσει από μιλιούνια πουλάκια του Θεού που ίσα ίσα είναι πάνου στα γέννα τους. Θα τα χαλάσουμε όλα αυτά τα πράγματα του Θεού μαζί με τα τουνέλια και τα μπετά;

—Λοιπόν;... Λοιπόν;... Λοιπόν;...

—Ράισε η ψυχή τους. Τότε βάλανε όλοι, μικροί μεγάλοι, τις κλάβες τους κάτω... Και βγάλανε, ματάκια μου, μιαν απόφαση που δε θα την έβγαζε ούτε ο σοφός Σολομώντας.

—Τι σόι;

—Ρίξανε καμιά διακοσαριά κανονιές στον αέρα, έτσι για να τα φοβερίζουνε...

—Να μυαλό...

—...Και κατόπις βάλανε φωτιά στο φυτίλι με το δυναμίτη.

—Ε να, ό,τι θέλεις πες μου, εγώ αυτό το λέω μεγάλη ψυχοπόνια, αληθινή.

Όλοι σταμάτησαν, για να σκεφτούνε τι μεγάλες φυχές γεννάει καμιά φορά τούτος ο σιχαμένος κόσμος. Και μόνο ένας ξεραγκιανός και κίτρινος σα μελισσοκέρι, που δεν άκουσε απ' όλα αυτά τίποτα, μα κοιτούσε ολοένα κατά το νησί, γυρίζει και λέει σε κείνον που πρωτομίλησε:

—Όστε έτσι λες εσύ, για θερία λες ότι το ετοιμάζουνε αυτοί εκεί αντίκρυ, ε;

—Γιατί εσύ λες τίποτες άλλο;

—Δεν ξέρω...

Ο κουλοχέρης αντίκρυ, με το στρατιωτικό αμπέχονο, μποτζάριζε πα στα βράχια δυνατά για να βάλει το κλαδεμένο κορμί του σε ισάδα. Οι σμπίροι του γύρω —κείνοι οι κιτριναρήδες— τρέμανε σαν τα φύλλα μην τους πέσει τ' αφεντικό τους και χαραμιστεί. Στο τέλος κείνος μέτρησε, μέτρησε..., έκοψε με το χέρι του λίγο αέρα, έδειξε το πίσω μπρος και ξαναπήδηξε με σβελτάδα στο καΐκι. Όλα είχαν αποφασιστεί. Το καΐκι έκανε τη μανούβρα του, έβγαλε λίγο γαλανό καπνό κι έβαλε πλώρη για το Λαύριο. Μια σελίδα μαύρη και φρικιαστική —η πιο μαύρη και φρικιαστική σελίδα που είδε ο τελευταίος κόσμος— άνοιξε κάτω απ' τον πιο λαμπρό ήλιο της Αττικής: Μακρόνησος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

ΜΑΗΣ ΗΤΑΝ, μήνας λεβεντονιός. Χαμοκυλάνε τα σύννεφα μαλακά. Ένα κουτούλησε πάνου στον Υμηττό κι έλειωσε. Η μέρα είναι δροσάτη, λυγερή, σα δεκαεννιάχρονο κορίτσι.

Ο Γιώργης άνοιξε τα μάτια του σαν το γάτο που κοιμάται στον ήλιο. Κατόπι έκανε το χέρι του γροθιά και πήγε να τρίψει το μάτι του, να τ' ανοίξει, μα κάποιος τον βλαστήμησε.

—Πού το πας το χέρι μου;

—Στο μάτι μου.

—Και δεν μπορείς να το βγάλεις μόνο με το δικό σου χέρι; Είν' ανάγκη να τραβάς και το δικό μου;

Ο Γιώργης άνοιξε τα μάτια του και πάγωσε.

—Α, ναι..., συμπάθα με, του λέει. Ξέχασα...

Τότε κατάλαβε ότι ήταν δεμένος με το σύντροφό του, κι αυτό τον έκανε να ξυπνήσει περισσότερο. Αντίκρυ τους ο σκοπός νύσταζε σαν κακός σκύλος. Μόνο το μάτι του παραμόνευε μονάχο, σα να ήταν άλλος φρουρός του εαυτού του.

Το πλεούμενο έφευγε τρέμοντας. Κάτω το νερό σκιζότανε σα γαλάζιο ρούχο. Άπλωναν απελπισμένα χέρια ξοπίσω τους οι στεριές.

Ο Γιώργης γύρισε μπρούμυτα. Κατόπι έχωσε το πηγούνι του μες στην αριστερή του γροθιά κι έβλεπε το νερό όπως το 'δερνε η προπέλα. Τότε κατάλαβε πως τα γένια του τον αγκυλώνανε σαν μπαντανόβουρτσα. Δυο μήνες είχε να ξουριστεί, πώς να ξουριστεί; Στην «απομόνωση» δεν τους επιτρέπανε ούτε πιρούνι. Η προπέλα δούλευε πάντα σα μύλος του καφέ.

—Το ξέρεις πως όλοι οι νόμοι τ' απαγορεύουνε;

Ο Γιώργης δεν το κατάλαβε με το πρώτο. Ο Παναής τού το ξανάπε:

—Για τους νόμους σου είπα.

—Τι σου κάνουνε οι άνθρωποι;

—Βρε ποιοι άνθρωποι; Οι νόμοι, σου λέω!

—Ε, τι κάνουνε οι νόμοι;

—Το απαγορεύουνε.

—Τι πράμα;

—Ωχ, εσύ κοιμάσαι κι εγώ χάνω άδικα τα λόγια μου. Όλοι οι νόμοι το απαγορεύουνε να μπαγλαρώνεις άνθρωπο και να τον ταξιδεύεις. Κι αυτοί τους πατάνε...

—Άσ' τους να τους πατάνε. Δικοί τους δεν είναι; Ό,τι θέλουνε τους κάνουνε.

Ο σκοπός γκρίνιαξε σιγά, με κακία, και με κάποιο παράπονο. Ύστερα σιγούρεψε το τουφέκι του κι ακούμπησε στο άλμπουρο.

Τώρα η μηχανή έκανε ένα άσκημο τακ τακ τακ σα να κάρφωνε καμιά παληά σανιδόπορτα.

Ο Γιώργης αναστέναξε.

—Αχ... ας είχα ένα τσιγάρο! είπε με καημό. Ας είχα έστω και μισό.

—Τα τσιγάρα «τέλος». Μέτρα τα πατ πατ της μηχανής. Είναι ένα κι ένα... σαν κομπολόι.

—Σαν το τσιγάρο τίποτα δεν είναι.

—Οι φείρες. Τις σπας μια μια, λέει, και κάνεις κέφι.

—Ξέρω ποιος σου τα είπε αυτά. Ο Σκυλόγιωργας που ανταμώσαμε στο «Μεταγωγών».

—Είπε κι άλλα. Μα κείνο που μου 'κανε την περισσότερη εντύπωση είναι κάτι άλλο. Τη μισή του τη ζωή, λέει, την πέρασε στη φυλακή, πότε για κλοπή και πότε για «βιαιοπραγία». Αλλά ποτέ δεν τρόμαξε από...

—Ναι, αλλά πήρες σβάρνα με τη βιογραφία του Σκυλόγιωργα και δε μου είπες τι είν' αυτό που σου 'κανε την περισσότερη εντύπωση.

—Ναι, έχεις δίκιο, συμπάθα με. Λοιπόν..., στη φυλακή, λέει, κείνο που σκοτώνει τον άνθρωπο δεν είναι ούτε τα σίδηρα ούτε η μούχλα ούτε η κλεισούρα. Είναι η μοναξιά. Αν δεν υπήρχαν οι φείρες, λέει, θ' αυτοκτονούσε. Εκεί μέσα γυρεύεις κάτι ζωντανό... έστω και για να το σκοτώσεις. Η πιο μαύρη μέρα της ζωής του, λέει, ήταν η μέρα που ήρθε ένας «υγειονομικός» χωροφύλακας με φειρόσκηνη και τρομπάρισε μες στα βρακιά του. Ψόφησαν όλες κι έμεινε ολομόναχος.

—Βλακείες. Και πώς δεν πέθανε ύστερα απ' αυτό, παρά έζησε και σου 'πε όλες αυτές τις βλακείες;

—Τον γλύτωσε, λέει, κάτι άλλο.

—Ποιο;

—Με συγχωρείς... Το κλάσιμο. Έτσι για να περνάει η ώρα —τους ταΐζανε, βλέπεις, κάθε μέρα φασόλια— κάθε λίγο έβαζε φωτιά στα τόπια. Η μοναξιά, λέει... Σου βυζαίνει λίγο λίγο την ψυχή, σ' τη ροκανάει σα λίμα, ώσπου την κάνει μικρά μικρά κομματάκια και τα καταπίνει.

—Να χαρείς..., άσ' τη φιλοσοφία του Σκυλόγιωργα γιατί τη σιχαίνουμαι.

—Καλά, σωπαίνω.

Σωπάσανε κι οι δυο. Στην πλήρη τους τώρα φάνηκε ένα νησάκι σταχτί, με απότομες πλαγιές. Κάτι γλάροι το στολίζανε σαν άσπρα κεντήματα. Ο Γιώργης το 'δειξε με το σαγόνι.

—Να..., ένας τέτοιος ξέρακας είναι το νησί που μας πάνε. Λες να μας χωρέσει; Κάθε μέρα, λέει, αδειάζουνε καινούριες καραβιές.

—Ου, θα μας χωρέσει και θα γυρεύει κι άλλους. Αραιώνουνε. Αποφασίζουνε... «να δούνε το φως» και τους αφήνουν.

—Μυστήριο... Τόσο γλήγορα ανοίγουνε τα μάτια εκεί κάτου;

—Άμα θέλουν, ας κάνουν κι αλλοιώς. Αν αρχήσουν λιγάκι να τ' ανοίξουνε, θα τους τα κλείσουν οι άλλοι.

—Ωραία φάμπρικα!...

Το νησάκι με τα γλαρόνια έμεινε τώρα πίσω. Η γκαζολίνα έδερνε το νερό υστερικά, με τουφεκιές και με πείσματα. Να τον κι άλλος ένας βράχος. Κακιά που πρέπει να 'ναι τούτη η θάλασσα..., για ν' αναγκάζει κάθε λίγο τον ουρανό να την πετροβολάει... Να, γι' αυτό γέμισε πετρονήσια. Ταξίδι είν' αυτό ή σύρσιμο πάνω σε τρόχαλα; Κι έχεις και το σκοπό να σε κοιτάζει... σα να 'ναι η μύτη σου καμιά μπερδεμένη σελίδα και δεν μπορεί να τη διαβάσει. Το τουφεκοβόλημα της μηχανής δεν τον αφήνει ν' ακούσει τι λένε οι δεμένοι. Να μπορούσε να πιάσει μια ακρούλα απ' την κουβέντα τους... Τα παρακάτου θα τα ξεδιάλυτε. Αλλά —τα ρεμάλια!— μιλούνε, βλέπεις, μια γλώσσα ακαταλαβίστικη, κομμουνιστική!

Το καΐκι γαζώνει τη γαλάζια ποδιά της θάλασσας. Οι γλάροι βάζουν τα λουλούδια. Τι άσκημα που ταιριάζουν εδώ τα σίδερα...

Ο Παναής πήρε να μιλά γλυκά και ξεχασμένα, μόνος του...

—Τι είπες; του λέει ο Γιώργης.

—Στην άκρη του κόσμου να με πάνε..., θα με κυνηγάνε τα μάτια της.

Ο Γιώργης έχωσε μες στο στόμα του τ' αυτί του. Ύστερα του λέει σοβαρά.

—Άκου δω. Την αγαπάς; Αλήθεια; Σοβαρά;

—Με πειράζεις; Αλλά τι ξέρεις εσύ απ' αυτά;

—Έχεις δίκιο. Τι ξέρω εγώ απ' αυτά;... Πώς να ξέρω;... Δε μου λες... Γυμνασιοκόριτσο είναι;

—Σιγά να μην είναι και του Δημοτικού.

—Ε, πού ξέρω.

—Είναι κιόλας τρία χρόνια που το τέλειωσε και τώρα πάει στη Δραματική Σχολή.

—Έλεγα κι εγώ...

—Γιατί; Κι αν, δηλαδή, δεν το τέλειωνε, θα σε πειράζε; Ε, λοιπόν, δεν το τελείωσε. Δεν μπορεί, δηλαδή, ν' αγαπήσει ένα κορίτσι αν δεν τελειώσει το Γυμνάσιο;

—Εσύ ξέρεις.

—Ξέρω. Δεν το τελείωσε και μ' αγαπάει σαν τρελή.

—Δε μου λες... Ξανθιά είναι;

—Όχι. Καστανομαλλούσα.

—Μάτια;

—Κόκκινα.

—Μ' αναμπαίζεις;

Ο Παναής έβαλε τη γροθιά του στο μάτι. (Η φωνή του ήταν θαμπή. Όχι, δεν τον ανάμπαιζε καθόλου.)

—Θυμάμαι, του λέει, πώς ήταν τα μάτια της την ώρα που χωρίζαμε. Ε... ήταν κόκκινα. Δε θυμάμαι πώς ήταν

πριν. Κι ούτε και με νοιάζει. Εγώ θυμάμαι πώς ήταν κείνη την ώρα...

Ο Γιώργης ζύγωσε το πηγούνι του και το 'τριψε τρυφερά στο κεφάλι του φίλου του.

—Έχεις δίκιο, του λέει, Παναή..., κι ήταν σα να 'σταζε η φωνή του δάκρυα. Για τέτοιες ώρες, έχεις δίκιο... τα ομορφότερα μάτια είναι τα κόκκινα.

Ο σκοπός τούς τρυπάνιζε συνέχεια με τα σουβλιά των ματιών του. Παράξενοι άνθρωποι... Τι παράξενοι άνθρωποι είναι τούτοι, Χριστούλη μου! Άλλοτες είναι σκυλιά πεισματερά... Και τώρα, να, κλαίνει! Ε, άντε κατάλαβέ τους. Αλλά..., για στάσου... Κατάλαβα. Ναι, ναι. Αυτό είναι. Θα τους πονούσαν οι χειροπέδες. Εμ, ολάκερη βδομάδα τους είχε δεμένους έτσι. Ούτε και την ανάγκη τους δεν τους άφηνε να κάνουνε λυτοί. Το βρήκε. Αυτό θα 'ναι. Αλλά για να δούμε. Είναι στ' αλήθεια αυτό ή τρέχει τίποτις άλλο;

Σέρνει το τουφέκι του και ζυγώνει το Γιώργη.

—Σου πονάει ο κελεφές σου, ε; του λέει. Έτσι δεν είσαι;

—Όχι.

—Γιατί έλεγα, αν σου πονάει, να σ' τον σφίξω λίγο ακόμη, κατάλαβες;

—Κατάλαβα. Για το καλό ήσουν πάντα πρόθυμος.

—Κι αμέ. Αλλά εσείς είστε για το κακό. Έτσι;

—Ναι, ναι, σώπα.

—Γιατί δε φωνάζεις «ζήτω η Ελλάς» ρε να σε λύσω; Φώναξε και θα σε λύσω.

—Θα με λύσεις;

—Είμαι ένας άτιμος απ' τα γεννοφάσκια μου αν δε σε λύσω.

—Ε, γι' αυτό δε φωνάζω.

Κοίτα, κοίτα, κοίτα... πώς τον μπέρδευαν! Να, τέτοια κουμάσια του κερατά ήταν, γι' αυτό τραβούσαν όσα τραβούσανε. Κι ύστερις... «συμπόνεση» λέει κείνη η γιαγιά με το καλημερι. Βρε μανιά, για ποιους μου λες; Για τούτα δω τα μαμούτια; Άσ' τα να ρέφουνε... Τους γιγαντώνω, λέει... Μπαρδόν; Και τους τυραγνάω, λέει, όπως τον Ισούν Χριστόν. Ωπαλάκια! Να μούτρα για Ισοί Χριστοί.

Κάτω απ' το στραβό μουστάκι του γέλασε μ' ένα φτηνό θρίαμβο κι έφκιαξε τις μπαλάσκες του.

—Πεινάτε ρε; τους ρωτά σε λίγο διφορούμενα.

—Όχι.

—Το ξέρω. Δηλαδή, το ξέρω ότι πεινάτε..., αλλά δε σας αφήνει η ψώρα να το πείτε. «Πεινάω» ρε! Τόσο δύσκολο είναι να το πεις; Δέθηκε τ' άντερό μου φιόγκο... Πες το. Τι καρτεράς; Για να σ' το πω εγώ; Ε, όχι, πουλάκι μου.

Τώρα το καΐκι μπήκε σε βαθύτερα νερά. Έξω η στεριά είχε περιβόλια. Κάτι μοσκοβόλησε... Ας ήταν ο αέρας άγριος. Κάτι έφερνε μαζί του... Του Παναή μέλωσαν τα μάτια του.

—Λες και περνάει απ' τις γλάστρες της..., ψιθύρισε γλυκά.

—Τι είπες;

—Τίποτα...

Ο άλλος έκλεισε τα μάτια. Τώρα το ελεύθερο χέρι του Παναή μπήκε στη γελεκότσεπη. Ανάσυρε ένα χαρτάκι... «Παναή μου, αγάπη μου. Γλυκέ μου, δυνατέ μου, άντρα μου... (ο αέρας μοσκοβολούσε πιο πολύ...) όπου και να σε πάνε..., όπως και να σε πούνε..., εγώ θα 'μαι δική σου... δική σου... δική σου...»

—Τς... τς... τς..., έπαιξε η γλώσσα του Γιώργη.

Ο Παναής έβαλε το χαρτάκι στην τσέπη του.

—Σε βλάψανε πάλι;

—Τρεις γραμμές είναι. Δεν μπόρεσες να τις μάθεις απόξω;

—Το ξέρω νεράκι.

—Τότε γιατί το ξαναδιαβάζεις;

—Άλλο είναι και να το βλέπεις.

—Ναι, δε σου λέω... άλλο είναι και να το βλέπεις, αλλά άλλο είναι να σε βλέπω κι εγώ να το μετράς σαν τον τσιγκούνη το θησαυρό του.

—Κι είναι. Δίκιο έχεις. Είναι ο θησαυρός μου αυτό. Κατάλαβες τι πα να πει; Να σε λένε όλοι «προδοτή», «ξενόσπορο», «ξωμότη» και κείνη να 'ρχεται και... «είμαι δική σου» να σου λέει, «δική σου... δική σου... δική σου...». Μωρέ... Άμα τούτο δω δεν είναι αγάπη, τότε, άμα βρεθεί κανένας και πει ότι σ' αυτόνε τον κόσμο δεν υπάρχει αγάπη, είναι μισερός, είναι άδειος, σακάτης στην ψυχή. Με νοιώθεις;

—Καλά... Ησύχασε...

—Όχι «καλά ησύχασε», θέλω να με νοιώσεις. Το κατάλαβες;

—Καλά, σε νοιώθω. Ησύχασε τώρα.

Το βλέμμα του σκοπού μπήκε πάλι ανάμεσά τους σα βρώμικη γλώσσα.

—Τι λέτε ρε; τους ρωτά στριμμένα.

Κανείς απ' τους δυο δεν αποκρίθηκε.

—Όχι, θέλω να μου πείτε!

Τους ζύγωσε εκεί πάνω με την κλοτσιά έτοιμη να πέσει.

—Τίποτα, λέει ήσυχα ο Παναής.

—Τίποτα, έκανε πιο ήσυχα κι ο Γιώργης. Κάτι δικά μας.

Δε θέλανε να τεντώσουνε από μόνοι τους την κατάσταση.

—Δικά σας, ε; Χμ..., τα ξέρω εγώ τα δικά σας. Τα «συνωμοτικά», ε;

—Όχι..., είπε ο Γιώργης. Κάτι οικογενειακά...

—Οικογενειακά;... Χα... τα πουλάκια μου. Έχουνε κι αυτοί τώρα οικογενειακά... Ρε σεις! Εσείς δεν είσαστε που θα χαλάσετε την οικογένεια; Το λοιπόν, τι «οικογενειακά» μου τσαμπουνάτε; «Οικογενειακά» λέει. Σιγά τον πολυέλαιο. Και τώρα ίσα. Μιλάτε. Με το καλό, ε; Δε θέλω να το πάρω με τον υποκόπανο, το οποίο που θέλω να πάρω. Έτσι; Λοιπόν..., ταχτικά και ήσυχα. Ίσα. Λέγε εσύ, ρε χοντρέ!

Ο Γιώργης τον κοιτούσε ατάραχα, χωρίς θυμό, αλλά και χωρίς διάθεση να του αποκριθεί.

—Δε λέγαμε τίποτα, του λέει. Σου το 'πα. Τι άλλο θέλεις να σου πω;

—Δε χόρτασα μ' αυτό που μου 'πες. Θέλω να μάθω την αλήθεια. Και θα τη μάθω. Αντιλαμβάνεσαι τι θα πει «θα τη μάθω».

Ο Γιώργης δεν απάντησε.

—Θα πει..., συνεχίζει ο σκοπός, θα πει... ότι θα σε μαζέψουνε με το κουταλάκι του γλυκού. Θα σε κάνω, ρε παλιοπούστη, να... έτσι! Έτσι! Έτσι!

Ένας χορός βάρβαρος, βρώμικος, απάνθρωπος... άρχισε πάνω στα δεμένα κορμιά. Οι αρβύλες κεινού του χωριατόπαιδου που είχε ντυθεί τη στολή της εξουσίας δε σταμάτησαν παρά αφού γέμισαν αίματα...

Και τότε έγερνε αποκαμωμένος σαν το σκαφτιά που

ακουμπά στον όχθο να πάρει μιαν ανάσα. Έστησε την πλάτη του στο άλμπουρο, μα το δάχτυλό του έμεινε κολλημένο στη σκαντάλη...

Ήσυχα ήταν έτσι. Ήταν πολύ γενναία. Τα 'βαλε ένας με δύο. Δεν ήταν μικρό πράμα. Έβγαλε ένα μαντήλι και σκούπισε τον ιδρώτα του. Ύστερα στρώθηκε κι έφαγε. Αλλά!... Τι νομίζετε σεις; Το παιδί έφαγε με τον ιδρώτα του προσώπου του. Σάματι είναι πολλών λογίων ο ιδρώτας; Υπάρχουν βλάκες που τον βγάζουν με τον κασμά ή με το κουπί. Κακώς. Ας πάρουμε τώρα ένα σφυριγματάκι. Όμως τα «μαμούτια» δε βογγάνε. Και μας χαλάσανε όλη τη γλύκα της σφυριγματιάς. Ας είναι καλά το μοτόρι που κρατάει το χρόνο. Μάλιστα λες και το 'ξερε ο μηχανικός και το 'βαλε στη μεγάλη ταχύτητα.

Οι ακρατούμενοι» όλη αυτή την ώρα σωπαίνανε. Πασκίζανε να καταπιούν τον πόνο τους. Ντρέπονταν να πονέσουν για άνανδρο ξύλο. Δεν είν' αλήθεια πως υπάρχουν άνθρωποι που δεν πονούν, ή άνθρωποι που μπορούν κι αντέχουν το ξύλο. Όχι. Υπάρχουν άνθρωποι που ντρέπονται να κλάφουν όταν αυτός που τους χτύπησε ήταν τιποτένιος και άναντρος. Σφίξανε τα δόντια τους και σώπαιναν. Ούτε κι απ' τα αίματά τους δε θέλησαν να σκουπιστούν για να μη νομίσει ο δήμιός τους ότι πάσκισαν να λιγροστέφουν τον πόνο τους.